

Сажетак: У раду се полази од тезе да је однос ЕУ према распаду Југославије, а посебно према косовском заплету у великој мери суспендовао принципе на којима се она сама уздигла и које је промовисала. На тај начин разградила је мировни консензус, као и консензус о ненасилном мењању граница, чиме је допринела успостављању владавине над правом, рехабилитовању силе и ширењу конфузије и хаоса. Разлоге за посезањем за неевропске одговоре ЕУ аутор налази у њеним хегемонским аспирацијама, потреби унутрашњег дисциплиновања и пацификације Србије. Аутор се на крају осврће на противречности реализма који не изводи до краја консеквенце свог прагматизма.

Кључне речи: ЕУ, Србија, Косово, међународно право, мировни консензус, реализам, илузије, сила.

Увод

Интеракција унутрашњих и спољних актера у насилном распаду Југославије, НАТО бомбардовање Србије и признање независности Косова и Метохије од САД и кључних чланица ЕУ представљају далекосежна поглавља у еволуцији међународног поретка, тј. ерозији суверенитета (посебно слабих) националних држава, релативизацији међународног права, инаугурисању новог начина ратовања и успостављању хегемоније која тежи свеопштој супрематији. Последице сваког од поглавља сабрале су се у јачању логике (правне) произвољности, претпоставци хаоса и насиља у глобалном оквиру. ЕУ је у тој еволуцији, поред САД, представљала кључног актера који је у сваком од поглавља део начела на којима се сама уздигла напустила, изневерила, “креативно тумачила”. Изграђујући нове институционалне аранжмане који су продубили унутрашње интегративне процесе, ширећи своје чланство, дакле напредујући као успешна регионална заједница, ЕУ је истовремено на тлу Балкана изнова наметала неевропске одговоре и решења. Признање независности Косова и Метохије представља један такав неевропски одговор. Да бисмо указали на бар део ширих импликација те недоследности, ми ћемо се кроз три фрагмента осврнути на мировни консензус, фаталне илузије европске елите и домаћај реалистичког приступа.

1. Крај мировног консензуса

Након погубног искуства Другог светског рата, кључне европске земље постигле су консензус у погледу потребе да се уклони свака могућност поновног ратовања на европском тлу. Решеност да се обезбеде чврсте економске и политичке претпоставке трајног мира изнедрила је и пројекат интеграције. И доиста, ЕЗ/ЕУ је обезбедила својим чланицама пола столећа мира, ширећи стабилност и демократију властитом експанзијом. (1) Све до погубног искуства у решавању сукоба на Балкану, она је потврђивала своју посвећеност и способност да се развија као мировни пројекат, као цивилна сила која ставља нагласак на превенцију и залаже се за решавање сукоба допирањем до његових дубинских узрока – екстремног сиромаштва, политичке, економске и културне неједнакости, изостанка демократских структура.

Мировни консензус је трајао до краја хладног рата. (2) А затим је уследио насилан распад Југославије и војна интервенција НАТО против тадашње државне заједнице Србије и Црне Горе. Упркос свим покушајима да се деевропеизује балкански простор, рат на простору бивше Југославије је европски рат јер се догодио на тлу Европе, а не у некаквом географском, цивилизацијском вакууму. Он је европски не само својом географском лоцираношћу већ и својим карактером. Европа је због својих унутрашњих интереса и односа снага оставила по страни свој разуђени инструментариј превенције и својом некохерентном и недоследном политиком, кршењем међународног права (Повеље УН, Завршног акта из Хелсинкија), наметањем решења, учешћем у нелегалном НАТО бомбардовању суделовала у насиљу, изговарајући поново речи из прошлости: „Дивљаци поштују само голу силу“. Насилан распад Југославије, као и нелегална војна интервенција НАТО против Србије доказују да је престало дејство „антиратне вакцине“, да је Европа преиначила свој послератни консензус, успостављајући везу између своје прошлости и изградње новог глобалног поретка моћи. „Реинтерпретирајући“ претпоставке свог мировног пројекта, ЕУ је судбински утицала на исходе југословенске кризе и косовског заплета, али и на природу постхладноратовског поретка.

а. Начин на који је учествовала у решавању југословенске драме укључивао је низ далекосежних преседана који су проширили поље произвољности и увели „унилатерални легализам“ на велика врата међународне политике.

б. НАТО бомбардовањем СЦГ на помолу новог века извршен је, како каже П. Вирилио, „глобалистички пуч“. (3) Међутим, интервенција не представља само тешко огрешење о међународно право, него и упечатљиву демонстрацију новог облика ратовања који подразумева разорна оружана дејства са велике удаљености, цивилну популацију као главну мету и погубне дугорочне последице по здравље људи и природну средину. Чланице ЕУ су суделовале у нелегалној војној интервенцији која није само додатно

нарушила европски мировни пројекат, већ је потакла нову рунду трке у наоружању у свету, [\(4\)](#) дала подстицај новом интервенционизму.

ц. Признање независности Косова је само наставак започете спирале насиља другим средствима, дефинитивни исказ о суштинској сврси НАТО бомбардовања (насилна декомпозиција једне суверене европске државе), као и о домаћају устоличавања „ужасавајуће произвољности“.

д. Чињеница да се на крају 20. века, као и на његовом почетку, поново ратовало на европском тлу, чињеница да се изнова насилно мењају границе и одузима део територије сувереној држави без њене сагласности, представља пораз европског мировног пројекта и владавине права, тј. почетак краја демократске форме глобализације. Уколико је то тачно, капацитети ЕУ за европске одговоре на нове изазове и даље ће се сужавати.

2. Фаталне илузије

Судбину појединачних друштава, као и света у целини, умногоме су одредиле фаталне илузије локалних и глобалних елита, нарочито када су биле у питању одлуке о ратовима и интервенцијама. Међу учинке фаталних илузија светски ратови, а посебно Други светски рат, заузимају посебно место. Чувени амерички историчар Гејбријел Колко је уверљиво приказао како су у прошлом веку управо фаталне илузије и незаснована очекивања европских елита довели до два светска рата која су дубоко унесрећила Европу и свет. Анализирајући посебно елите које су се определиле да воде Други светски рат, он открива њихово „ендемско слепило“ када је реалност у питању, тј. склоност ка пристрасној перцепцији која се више руководила начелом „погодности него прецизности“. Због тога је елита моћи по правилу систематски елиминисала из свог видокруга сваки дисидентски глас који би могао да доведе у питање њене „најдраже пристрасности“, а самим тим и умањивала властиту аналитичку способност. Тадашња европска елита је показала потпуно помањкање способности да предвиди не само спољне последице својих одлука већ и њихову унутрашњу социјалну цену, често ношена умишљеним месијанством и нереалним очекивањем да ће се ратови водити управо онако како су њени припадници замислили, сагласно њиховим стратегијама и приоритетима. У складу с тим, све стране су процењивале да ће Други светски рат трајати неколико месеци. Објашњење за ендемско слепило елите, за њен немаран однос према чињеницама, Колко је потражио у „обавезујућем консензусу“, тј. у типу социјализације који производи безобзирне каријеристе – војсковође, политичаре, дипломате, саветнике, који ће се зарад очувања властитог привилегованог положаја и даљег напредовања на

лествици моћи оглушити о све неподобне чињенице и повести нацију у рат.

Помињемо Колка и део његових на емпирији утемељених налаза зато што нам се чини да судбину српске државе (као и света) у овом тренутку одређују фаталне илузије данашњих моћника. Упркос томе што се налазимо у информатичком добу, што су сателити, оптички каблови, компјутери, итд. увећали способности утврђивања истине, прикупљање поузданих података са терена, доношење рационалних одлука, чињенице и на њима засновани аргументи и даље губе битку са „угодним пристрасностима“, унапред смишљеним (гео)политичким наканама, бескрупулозним самоинтересом и амбицијама каријериста. Показало се да чињенице могу да изгубе битку са унапред донетим одлукама чак и када је реч о веродостојним подацима које су прикупиле цивилне и војне обавештајне службе, тхинк-танкови, или истраживачки институти самих влада. Америчка интервенција у Ираку је један такав пример. Интервенција се образлагала серијом лажних аргумената, за које ни инспектори УН ни агенти ЦИА нису могли да пруже потврду, напротив, њихови налази на терену су их оповргавали. Истовремено, доносиоци одлуке о интервенцији су проценили да ће она да буде брза и ефикасна и да ће их Ирачани дочекати као ослободиоце и посути цвећем. Расплет интервенције је показао пуну меру трагичности нереалних процена, тј. ароганције моћи која се уздала да последице насиља над реалношћу може лако да контролише и обузда. Фатална илузија је скончала у вишегодишњем грађанском рату у Ираку коме се не види крај, у окупационом живом песку за америчке снаге чије жртве расту. Погрешне процене присутне су и у случају интервенције у Авганистану. Уместо успостављања контроле над читавом земљом, задавања одлучујућег ударца талибанима и тероризму, стварању реалних претпоставки за развој и демократизацију, земља се налази у подједнако трагичном грађанском рату као и Ирак, само што није изложена истоветној медијској пажњи.

Однос ЕУ и САД према независности Косова и Метохији је потврда да се смелост неодговорности проширује. Европи прети опасност да још једном понесе огромну историјску одговорност уколико се одлучи да уместо рационалних аргумената следи фаталне илузије и допринесе глобалном хаосу, јер косовско питање није локалног карактера.

О којима фаталним илузијама је реч? Илузија је да деконструкција консензуса насталог након Другог светског рата у погледу ненарушивости државних граница неће озбиљно заљуљати темеље постојећег поретка. Илузија је да ће независност Косова донети стабилност региону, да ће се суспензија међународног права ограничити на Косово, да неће покренути талас насилних сецесија широм света. Тензије од Македоније преко Грузије до Тибета потврђују илузорност оваквих очекивања. Илузија је да ЕУ може безболно да игнорише податке и извештаје својих властитих обавештајних служби и

агенција (поједини извештаји су процурили у јавност) који говоре о катастрофалном стању на (косовском) терену и да на симулираном, непостојећем темељу подигне зграду нове европске демократске државе. Илузија је да Србија може поднети наметнуто решење, засновано на уверењу да „је све могуће“, без нових турбуленција – што и потврђује новостворена политичка криза. Илузија је да ЕУ може без урушавања властитих способности рационалне рефлексije да масовно гаји чиновнике, дипломате, званичнике који приватно по кулоарима говоре једно када је Косово у питању, показујући свест о реалности, а јавно друго, тј. који следе „задати консензус“, правећи се да не знају оно што знају у безобзирној трци за каријерама, као што је и илузија да ће изнуђено европско јединство донети истинско продубљивање европске заједнице.

У случају Косова, Европи се поново пружила могућност да, након фијаска у решавању југословенске кризе, покаже да ипак поседује европски одговор на европску кризу, а он би подразумевао: приврженост поукама које је ратовање на њеном тлу изнедрило (обавезу памћења), поштовање властитих завета да ће продубљујући своје интегративне процесе и ширећи своје глобално присуство поштовати Повељу УН и Завршни акт из Хелсинкија, реалистичку дијагнозу уместо насиља над чињеницама, и улагање дугорочног стрпљења у помирење и преговарање уместо у симулирање и наметање решења – признавања независности мимо Резолуције 1244 и међународно-правних норми. Међутим, елита ЕУ је уместо свега тога још једном изабрала неевропски одговор за косовски проблем и тиме преузела огромну одговорност за све последице које су унапред очигледне, а које се фатално игноришу. Нама преостаје да се питамо зашто је ЕУ одабрала неевропски одговор на европску кризу.

Једно објашњење лежи у наводном огромном америчком притиску, који је могао да буде тим већи јер је заплет на Косову поново показао да ЕУ није способна да сама решава конфликте на свом тлу. Упркос експанзији и порасту њене моћи, она је, наводно, још увек у позицији да више следи решења САД него да самостално креира политику која би била у сагласности са њеним властитим принципима интеграције, ширења демократије и мира. Међутим, овај аргумент није у потпуности уверљив, прво зато што је и у америчкој администрацији постојала подела, дакле и једно крило које се, рецимо иступањем бившег америчког амбасадора Болтона, противило косовској независности. ЕУ је дакле могла да има и унутар америчке администрације савезника за принципијелнију позицију уколико је желела да је заступа и појача. Друго, он је неуверљив зато што ЕУ није невољно већ свесрдно подржавала званични амерички приступ косовском проблему, свесно креирајући простор нестабилности на властитом тлу супротно својим темељним начелима и поништавањем (притисцима) унутрашњих дисонантних гласова (додуше, не свих) у име лажног јединства. Да ли то упућује на закључак да је однос према суверенитету Србије израз савезништва ЕУ/САД у ширењу произвољности као начину увећања њихове заједничке, али и појединачне глобалне моћи?

Пошто односе ЕУ и САД одликује савезништво и партнерство („Никад једни другима нису били потребнији“, Барозо), али и неравноправност и подређеност, [\(5\)](#) пристајући да на властитом тлу делује насупрот својим начелима, прихватајући да заједно са САД намеће решења, савезништво се учвршћује, а ЕУ постаје још један глобални арбитар који устоличава своју моћ изнад постојећих закона. Чвршћом хегемонском коалицијом шири се моћ наметања, дисциплиновања, подређивања, увећава се неједнакост између држава, сужава се простор аутономног деловања држава изван хегемонске коалиције на међународној сцени. Аутономни могу да буду само велики и највећи и, на первертиран начин, они који су изопштени (тј. сврстани у „отпаднике“ или „осовину зла“). Остали морају да буду послушни. („Tremble and obey!“ П. Вирилио).

Можда разлози да ЕУ подржи да се на њеном тлу, посредством насиља и кршења темеља постојећег правног поретка, створи нова, слаба, економски неодржива, криминализована, етнички чиста држава, леже у перцепцији Србије и њеног „непоћудног“ потенцијала. Када то кажемо, не мислимо да је реч о некаквој „мржњи“ према Србији, већ о структуралној потреби да се она као потенцијални „реметилачки“ регионални фактор до краја пацификује. Њен реметилачки потенцијал се више не односи на милитаристичке, експанзионистичке пројекте, већ на нејасан смер унутрашњих обрта у Србији с обзиром на њене тежње ка самосталности и аутономији. Уз такву перцепцију иду и предрасуде о њеном културном и цивилизацијском идентитету, тј. наводна неизвесност да ли је Србија ближа Западу или Истоку.

Упркос свему кроз шта је прошла, Србија дакле, није довољно пацификована, изнутра дисциплинована, она још увек пружа отпор спољној наддетерминацији. Губитак Косова на понижавајући начин сигурно ће утицати на преобликовање унутрашње политичке конфигурације моћи у Србији, а може се показати као фатални ударац њеној способности да, колико-толико, аутономно делује у складу са својим виталним националним интересима. Другим речима, насилним одузимањем дела територије уз подршку САД и већине чланица ЕУ унутрашњи капацитети Србије да пружи било какав рационалан отпор спољној наддетерминацији која се коси са њеним националним интересима се битно сужавају, између осталог, и зато што се чином признавања независности Косова поново радикализују унутрашње поделе, што се топе претпоставке политичког јединства око „нестраначких“, тј. виталних питања државе.

Можда разлог почива у потреби да се унутрашњи поредак моћи ЕУ кристализује, да се освоје и демонстрирају инструменти дисциплиновања држава чланица. Судбина Србије свакако не може а да не делује дисциплинујуће и на друге. Као што имамо прилику да се уверимо, упркос раније испољеним разликама чланица према решењу косовског проблема, већина се приклонила признавању независности Косова и Метохије, одлучујући да је важније потврдити оданост (послушност) Бриселу него подржати

принципијелну позицију на темељу међународног права. Да недоследности добијају карикатуралне размере, потврђује и чињеница да у истом тренутку када ЕУ признањем већине њених чланица независног Косова задаје снажан ударац владавини права, кршећи Повељу УН, Резолуцију 1244, начела ОЕБС-а, па и начела властите арбитражне комисије (тзв. Бадинтерова комисија), две њене чланице блокирају приближавање Србије ЕУ позивајући је да поштује владавину права и да сарађује са Хагом.

Остаје отворено питање да ли ће ЕУ моћи без великих турбуленција да се понесе са последицама које призива властитом недоследношћу, учествовањем на сопственом тлу у насилном поништавању дела суверенитета српске државе, а оне свакако укључују и нарастање хаоса, тензија и насиља. Заступајући идеју о новој правди заснованој на моралу ослобођеног окова закона она је ипак само друго име за пристрасност, а пристрасност коју ЕУ спроводи заједно са САД тешко ће међународни поредак да преживи.

3. Између стварног и лажног реализма

Становиште домаћих (прагматичних) реалиста почива на неколико претпоставки: Србија је мала и немоћна држава, без савезника. Тренутна руска подршка је неминовно привремена, док се не постигне нагодба са САД у прилог неким од њених виталних интереса. У погледу статуса, реалисти су сматрали да је Косово давно изгубљено (Кумановским споразумом), а проблем је само у томе што се владајућа елита није усудила да то на време призна, већ је водила залудну дипломатску битку, којом се супротстављала најмоћнијој држави света, САД, и најзначајнијим чланицама ЕУ, губећи драгоцену време, уместо да постане нормална држава и убрза своје приближавање ЕУ. Најгоре од свега је што је власт учествовала у бици коју је унапред знала да не може да добије, и што се борила за нешто што је ионако требало „изгубити“ јер представља (економску, демографску) омчу око нашег врата.

Реалисти посебно инсистирају да се међународно право и онако често крши, недоследно примењује, према томе, позивање на њега је могао само да буде аргумент наивних, неискусних, или неискрених српских званичника, а никако уверљив контрааргумент наметању решења у светлу постојеће констелације моћи. Сила/премоћ, а не право ипак има пресудну реч у обликовању реалности малих и немоћних држава. Из тих разлога, мудру политику представљало би прихватање неизбежног уместо што се и даље томе опиремо и сами себе гурамо у изолацију.

Међутим, поставља се питање како се прихватањем силе као неизбежне наддетерминанте реално осваја унутрашњи простор нормалности, како се на тим пропозицијама „уопште може одвијати, захтевати, па и замишљати ‘нормалан, сигуран, бољи’ живот“ [\(6\)](#). Прихватањем права силе тешко се стиже до нормалности, демократије и стабилности, а прагматични реалисти се претварају да драматична некохеренција не постоји између силе и нормалности, неправда и демократије. Дакле, проблем је у томе што (лажни) реалисти до краја не изводе консеквенце својих претпоставки. Оне се дедраматизују, преводе у нормалност, прећуткују се крупна питања које отварају. На тај начин се упућују на „реалистички пристанак“ на несавршености света, „на поистовећивање са реалном моћи као таквом“ (Адорно). Пристанак на несавршености света без систематске критичке рефлексije не може а да не доприноси даљим (насилним) несавршеностима. Реализам силе, реализам који легитимира суспензију владавине права, прихвата потпуну произвољност као гаранцију будуће „нормалности“. Ако ствари, више-мање, стоје како реалисти описују – у ери универзализовања демократије и људских права као непорецивих вредности, међународно право све мање важи за мале и слабе државе, када су њихови интереси у колизији са најмоћнијим државама – на још један начин се поставља питање о глобалној демократији, домаћају заштите људских права, унутрашњој политичкој култури грађана држава предводница. Ако моћни могу несметано да крше међународно право, све више да примењују „унилатерални легализам“ када њихови интереси то налажу, који изазови за „судбинску заједницу“ (међународни поредак у ери глобализације) могу на тим претпоставкама да израсту, који нови ирационални одговори и отпори да се појаве? Ваља се сетити упозорења да су се у прошлости управо најбруталнији злочини на тлу Европе десили када је суспендован правни поредак немачке државе, а будуће жртве нису схватиле да нису више заштићене владавином закона. Успостављањем на глобалном нивоу, да парафразирамо П. Вирила, владавине над правом, уместо владавине права, тј. произвољно тумачење на темељу интереса поткрепљених надмоћном силом, може да отвори и нова поглавља злочина.

Надаље, да ли је реално очекивати да се може пристати на начело „сила бога не моли“ у међународним односима и уверљиво се на унутрашњем плану залагати за владавину права. Ако се без икакве критичке рефлексije, дакле, реализмом, који је прост пристанак на наметнуто, прихвати начело силе уместо права, тиме се даје легитимитет и унутрашњим ауторитарним снагама и тенденцијама. Без обзира на разлику у моћи, спољне и унутрашње ауторитарне тенденције делују по принципу спојених судова. То конкретно значи да ће у слабијим државама јачати селективна и недоследна примена закона, корупција, као и ванинституционални притисци, изнуђивање, нагодбе сагласно унутрашњој архитектури моћи.

Томе треба додати да упозорење да позивање на међународно право нема спасоносну тежину, јер се оно ионако доследно не примењује, више него било који други аргумент говори управо у прилог томе да засада људска права уистину не могу постати ново

начело у име којег се може интервенисати и одузимати суверенитет. [\(7\)](#)

Реалистички приступ мора да осветљава далекосежност испољене недоследности када је независност Косова у питању, уместо да је своди на локалне оквири, на инцидент који ће се брзо заборавити чим се врата ЕУ шире отворе за балканске просторе. Јер у случају Србије и проблема с њеном покрајином није реч просто о самовољи у локалним оквирима, већ о рушењу једног од базичних консензуса на којима је почивао поредак успостављен након Другог светског рата и укидања колонијализма. Консензус је подразумевао да се исцртане границе суверених држава не могу мењати насилним путем упркос свим њиховим несавршеностима, јер, како Џексон с правом указује, границе не означавају само територијалну јурисдикцију држава, већ представљају конститутивни елемент „међународног друштва“. Отуда њихова већа отпорност према насилној промени. Исцртане границе држава показују висок степен стабилности и континуитет, иако у извршеној деоби територија све етничке групе нису могле да добију и своју државу. [\(8\)](#) Другим речима, у погледу граница у ери након Другог светског рата развио се снажан и истрајан конзервативизам који даје предност територијалном интегритету постојећих држава над стварањем нових. „Тај конзервативизам је изузетно тешко превладати. Као што је приказано, то се догађало само у изузетним међународним околностима, као што су окончање великих ратова или слом империја.“

[\(9\)](#)

До завршетка хладног рата преовлађивала је свест/консензус да би задирање у питање постојећих граница бацило свет у анархију и нове неизвесности. Након завршетка хладног рата, и тај консензус се довео у питање. У његовом рушењу, наметање косовске независности као решења чини важно поглавље. Оно представља озбиљан заокрет ка времену када су се границе успостављале ратом, када је територија била плен који се добивао након војне победе.

[\(10\)](#)

Реалистички приступ мора о томе такође да проговори.

Да закључимо. Реалистичко прихватање наметнутог, насилног решења у косовском случају као неизбежност отвара многе недоумице, које оно игнорише и зато представља лажни реализам. Критичка рефлексивност и уочавање маневарског простора између прераног пристанка на изнуђено и нецелисходне конфронтације стога не могу да буду сувишни, они су обавезни. Као што не може бити сувишно ни проницање у мотиве и последице такве политике САД и ЕУ, утврђивање дубљег значења косовске епизоде, (

[11\)](#)

унутар дугих историјских токова. Наметнуто се не сме превести у „пожељно“, прихватљиво, у прагматичан пут који упркос свему ипак води „нормалности“. Да би реалистички приступ то заиста и био, он мора да садржи и делегитимацију ауторитарних, насилних, незаконитих тенденција у међународним односима, као и одговоре на све недоумице које јаз између силе и права отвара. А то значи да се не може успостављати однос према неевропском одговору ЕУ као да је он европски.

Литература:

Cuperus, René, "European Social Unease: A Threat to the EU?", IPG 1/2006.

Jackson, Robert (2000), *The Global Covenant, Human Conduct in a World of States*, Oxford, Oxford University Press.

Kagan, Robert (2004), *Of Paradise and Power*, New York, Vintage Books.

Kolko, Gabriel (1994), *Century of War, Politics, Conflicts and Society since 1914*, The New Press, New York.

Virilio, Paul (2000), *Strategy of Deception*, London, Verso.

Wallerstein, I. (1995), *After Liberalism* (1995), New York, New Press.

Фусноте:

1. Признавање њених неспорних достигнућа не треба да замагли чињеницу да су европском миру допринели и други актери од неутралних и несврстаних држава, лидери значајних социјалдемократских партија (Брант, Крајски, Палме), КЕБС/ОЕБС, борци за људска права, Зелени, итд. Види Јан Оберг, *Does the EU promote Peace?*, TFF, New Agenda, Lund, 2006, п. 49.

2. Р. Цуперус сматра да природа унутрашњих европских превирања, изражених у

слабљењу друштвене кохезије (раста неповерења грађана у политику, владу, Брисел), и притисци глобализације на социјалну државу наговештавају да је озбиљно нарушен послератни европски консензус, да се исцрпла „антиратна вакцина“. У том оквиру, насилан распад европске земље, СР Југославије, и улога ЕУ и њених чланица у њеном трагичном слому може се узети управо као крунски доказ нових европских противречности и турбуленција, а не инхерентно насилне, неевропске природе Балкана. Види René Cuperus, „European Social Unease: A Threat to the EU?“, IPG 1/2006, pp. 65–90.

3. „Дошло је изгледа време да се ствари назову својим правим именом... оно чему смо присуствовали на Косову је *глобалистички пуч*. То јест, отимању власти од стране анационалне наоружане групе (НАТО), заобилажењем политичке контроле демократских држава (УН)..." Paul

Virilio (2000),
Strategy of Deception
, London, Verso, p. 74.

4. Многе земље су извукле закључак да само поседовањем апокаполитичке количине и врсте оружја могу одбранити свој суверенитет .

5. Р. Кagan у књизи *Of Paradise and Power* неравноправност изражава тако што каже да са становишта светских послова САД праве вечеру, а Европа пере суђе.

6. Милош Петровић, „Нешто што се зове живот“, *Политика* , 27. март, 2008, стр. 10.

7. Тиме се ни најмање не заговара становиште према којем на масовна кршења људских права међународна заједница не треба да реагује. Напротив. Реч је само о томе да у ситуацији када се људска права доследно, без разлике, не штите, када не постоје јасни правни критеријуми спољне интервенције, нити институционалне претпоставке које могу да гарантују објективност, пропорционалност, праведност интервенција, људска права не могу бити разлог трајног одузимања суверенитета или (самовољне) војне интервенције. У датим околностима, уместо нелегалних војних интервенција, на располагању је мноштво других мера – од паметних санкција, судских тужби, дипломатских притисака, а да не говоримо о улагању у превенцију кршења људских права.

8. Парадокс косовског случаја је тим већи што је реч о мањини која има своју матичну државу – Албанију.

9. Robert Jackson, (2000), *The Global Covenant, Human Conduct in a World of States* , Oxford, Oxford University Press, p. 324.

10. R. Jackson, *op. cit* ., p. 325.

11. Како наводи, I. Wallerstein, F.Braudel нас подсећа да се догађаји, чак ни они најкрупнији, не могу разумети независно од кретања околности и дуготрајних трендова (*long dure*). Упореди I. Walerstein, *After Liberalism* (1995), New York, New Press, p. 232.

Аутор је професор на Факултету политичких наука у Београду